

Max Weber

Traducere: Traian-Ioan Geană
geanatraian@gmail.com

Societate și economie (*fragmente*)¹

Capitolul 1

Concepte fundamentale ale sociologiei

Notă introductivă

Metoda acestor definiții conceptuale introductive, de care nu e bine să ne dispensăm, dar care vor apărea inevitabil ca abstracte și îndepărtate de realitate, nu se dorește a fi inovativă. Dimpotrivă, scopul ei constă în formularea printr-o exprimare mai corectă și mai adecvată – în speranța că acest țel va fi atins – a acelor lucruri la care fiecare sociologie empirică se referă atunci când vorbește despre ele. Acest scop este urmărit și acolo unde sunt folosite expresii noi sau neobișnuite. În comparație cu articolul din *Logos* IV (1913, S. 253f.) [s.: „Über einige Kategorien der verstehenden Soziologie”], terminologia a fost simplificată pe cât posibil și, în consecință, modificată de mai multe ori, pentru a fi cât mai ușor de înțeles. Firește însă că nevoia imperioasă de popularizare a trebuit în anumite cazuri să cedeze în fața nevoii de precizie conceptuală în cel mai înalt grad posibil, cele două nevoi nefiind mereu în acord una cu cealaltă.

Pentru conceptul de „înțelegere” (*Verstehen*) a se vedea cartea *Allgemeine Psychopathologie (Psihopatologia generală)* a lui Karl Jaspers (în această categorie intră, de asemenea, și anumite observații ale lui [Heinrich] Rickert din a doua ediție a cărții *Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbildung (Limitele formării de concepte în științele naturii)*,

¹ Traducerea s-a efectuat după următoarea ediție: Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen: Mohr-Siebeck, 1922, pp. 1–12. Consultanț științific: Gheorghită Geană.

precum și ale lui [Georg] Simmel în *Probleme der Geschichtsphilosophie (Probleme de filosofia istoriei)*. Pentru chestiuni de ordin metodologic fac aici trimitere, așa cum am tot făcut-o în numeroase rânduri, la procedeul lui Friedrich Gottl din lucrarea *Die Herrschaft des Worts (Supremația cuvântului)*, lucrare scrisă, ce-i drept, nu tocmai inteligibil, și pe alocuri frustă în ce privește formularea ideilor. Referitor la subiectul abordat, merită citită îndeosebi frumoasa lucrare a lui Ferdinand Tönnies *Gemeinschaft und Gesellschaft (Comunitate și societate)*. Mai departe, se mai cuvine menționarea cărții extrem de derutante a lui Rudolf Stammmler *Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung (Economie și societate în conformitate cu concepția materialistă a istoriei)*, precum și critica mea la adresa acestei cărți din: *Archiv ffür Sozialwissensch[afte]n* XXIV (1907) [s.: „R. Stammmlers «Überwindung» der materialistischen Geschichtsauffassung”], text care conține deja o bună parte din ideile de bază exprimate mai jos. De metoda lui Simmel (aplicată în *Soziologie [Sociologie]* și în *Philos[ophie] des Geldes [Filosofia banului]*) mă distanțez prin separarea „sensului” *intenționat* de cel *obiectiv valabil*, sensuri pe care Simmel nu numai că nu le diferențiază mereu, dar le și amestecă adesea intenționat.

§ 1. Sociologia (în sensul în care acest cuvânt, altminteri folosit în felurite moduri, este înțeles aici) este o știință al cărei scop constă în înțelegerea interpretativă a acțiunii sociale și implicit în explicarea cauzală a desfășurării și efectelor acestei acțiuni. O „acțiune” va fi înțeleasă aici ca un comportament uman (indiferent dacă este vorba de o faptă orientată înspre sine sau în exterior, de abținerea de la o faptă sau de acceptarea unui lucru), dacă și în măsura în care agentul sau agenții în cauză asociază acest comportament cu un sens subiectiv. Pe de altă parte, acțiunea „socială” reprezintă un tip de acțiune care, în conformitate cu sensul scontat de agent sau agenți, este corelată cu comportamentul *altora* și influențată de acesta în desfășurarea ei.

I. Baze metodologice

1. „Sens” [*Sinn*] reprezintă în lucrarea de față: a) fie sensul real intenționat de un agent într-un caz istoric concret sau sensul aproximativ urmărit în medie de mai mulți agenți într-un număr definit de cazuri; b) fie conceptul unui tip pur de sens asociat cu intenția subiectivă a unui agent sau a unor agenți concepuți tot ca tipuri. Cuvântul „sens” nu se referă în niciun caz la un sens „corect” din punct de vedere obiectiv sau „adevărat” în baza unui temei metafizic. În aceasta constă diferența dintre științele empirice ale acțiunii precum sociologia și istoria, și cele

dogmatice precum jurisprudența, logica, etica sau estetica, științe al căror scop este de a cerceta sensul „corect”, „valabil” al obiectelor de care se ocupă.

2. Linia care desparte acțiunea cu sens (*sinnhaft*) de cea a unui comportament pur și simplu reactiv, neasociat unui sens subiectiv, este extrem de subțire. La întretăierea amândurora se află o parte foarte importantă a tuturor comportamentelor sociologice relevante, în special a acțiunii motivate prin excelență de tradiție (a se vedea mai jos). Acțiunea semnificativă – altfel spus: inteligibilă – nu se găsește mai deloc în anumite procese psihofizice, în vreme ce în alte cazuri ea se înfățișează numai specialistului; din acest motiv, procese mistice, care nu pot fi surprinse adecvat în cuvinte, nu pot fi înțelese pe de-a-ntregul de cei care nu au acces la asemenea trăiri. Prin contrast, capacitatea de a genera o acțiune similară din proprie putere nu este o premisă a înțelegerii ei: „nu este nevoie să fii Cezar pentru a-l înțelege pe Cezar”. „Posibilitatea de retrăire [*Nacherlebbarkeit*]” este importantă pentru evidența înțelegerii, nu însă și o condiție absolută a interpretării. Componente inteligibile și neinteligibile ale unui proces sunt deseori amestecate și legate între ele.

3. Orice interpretare tinde – ca de altfel orice știință – spre „evidență” (*Evidenz*). Evidența înțelegerii poate fi de natură rațională (ea fiind în acest caz fie logică, fie matematică) sau de natură empatică, axată pe posibilitatea de repetare a unei trăiri, în acest caz ea fiind emoțională sau artistic-receptivă. La o acțiune, evident din punct de vedere rațional este în primul rând ceea ce în contextul semantic² (*Sinnzusammenhang*) al acțiunii poate fi înțeles limpede și în întregime *cu ajutorul intelectului*. Evidență empatică este acea parte din *contextul emoțional* al unei acțiuni ce poate fi retrăită limpede și în întregime. Calificativul de „inteligibil rațional”, sau ceea ce poate fi perceput nemijlocit și cu certitudine de către intelect ca fiind pătruns de un sens, se aplică în mare măsură la contextele semantice aflate într-un raport de propoziții logice sau matematice. Înțelegem cât se poate de clar ce înseamnă aici „a fi pătruns de un sens”, când cineva anume se folosește de propoziția $2 \times 2 = 4$ sau de teorema lui Pitagora, atunci când gândește și

² Având în vedere lipsa unui adjectiv derivat din cuvântul românesc „sens” (pentru germ. *Sinn*) care să poată fi atașat cu succes cuvântului „context” (germ. *Zusammenhang*) în așa fel încât să trimită la procese de prelucrare rațională a unor informații (prin recurs la interpretare și înțelegere), am optat pentru traducerea cuvântului german *Sinnzusammenhang* prin sintagma „context semantic”. Deși sfera sa de aplicare este în primul rând una filologică, „semantic” pare cel mai potrivit adjectiv din limba română care să îndeplinească o asemenea funcție. Termenul „semantică” (ramură a lingvisticii care se ocupă cu studierea sensurilor și semnificațiilor cuvintelor și propozițiilor dintr-o limbă) exista deja pe vremea lui Weber, dar nu era folosit la fel de frecvent ca în zilele noastre – lingvistul francez Michel Bréal este cel care a consacrat termenul în scrierea sa *Essai de Sémantique*, apărută în 1897. (Nota trad.).

argumentează, sau când duce la bun sfârșit „în mod corect” o înlănțuire de raționamente logice în conformitate cu obiceiurile noastre de a raționa. La fel se întâmplă și atunci când cineva deduce în acțiunile sale, din „fapte empirice cunoscute” nouă precum și din scopuri date, consecințele care – potrivit experiențelor noastre – se acordă fără echivoc la natura „mijloacelor” ce trebuie aplicate. Fiecare interpretare a unei asemenea acțiuni orientate rațional deține – cu privire la înțelegerea *mijloacelor* aplicate – un maximum de evidență. Nu cu o evidență similară, dar cu una care satisface nevoia noastră de explicații, înțelegem și acele „erori” (inclusiv „intercalările de probleme”) de care noi înșine suntem susceptibili sau a căror apariție poate fi trăită în noi prin intermediul empatiei. Altfel se întâmplă cu unele „scopuri” și „valori” ultime care pot orienta acțiunile unui om în conformitate cu experiența, dar pe care foarte adesea *nu* le putem înțelege pe deplin evident, ci le putem doar surprinde cu ajutorul intelectului în anumite situații, iar pe măsură ce ele [aceste valori și scopuri] se îndepărtează tot mai radical de propriile noastre valori ultime, devine tot mai greu să ni le clarificăm atunci când le retrăim cu ajutorul imaginației noastre empatice. În funcție de situație trebuie să ne mulțumim cu o interpretare intelectuală a lor, sau, atunci când și acest lucru eșuează, să le acceptăm efectiv ca pe niște datumuri și să ne facem clară desfășurarea acțiunii prilejuite de ele pornind de la etaloanele (*Richtpunkte*) pe care, după puterile noastre, le-am interpretat intelectual sau retrăit pe cale empatică într-o manieră aproximativă. Aici intră, de pildă, multe fapte de seamă caritabile și religioase, așa cum le percepe o persoană nereceptivă la ele, dar și fanatisme extreme raționaliste („drepturile omului”) din perspectiva celui care, la rândul său, refuză categoric aceste etaloane. Cu cât mai predispuși suntem la tot felul de afecte (frică, mânie, ambiție, invidie, gelozie, dragoste, entuziasm, mândrie, sete de răzbunare, pietate, abnegație și alte dorințe), precum și la reacțiile iraționale ce derivă din ele (așa cum sunt privite acestea prin comparație cu acțiunile raționale ordonate unor scopuri), cu atât mai evident putem să le retrăim pe cale emoțională și, chiar și atunci când gradul lor de dificultate trece dincolo de posibilitățile noastre, le putem în orice caz percepe în semnificația lor prin recurs la empatie și să le capitalizăm impactul asupra direcției și mijloacelor acțiunii prin recurs la intelect.

Pentru analiza științifică constructoare de tipuri, toate contextele semantice iraționale și condiționate de afecte ale comportamentelor, contexte de factori ce influențează o acțiune, trebuie cercetate și prezentate ca „devieri” de la un plan ipotetic, eminent finalista-rațional (*zweckrational*), de desfășurare a acelei acțiuni. De exemplu, la explicația unei „panici de bursă” va fi mai întâi precizat în mod pragmatic cum anume s-ar fi desfășurat acțiunea în absența afectelor iraționale ca factor de influență, după care componentele iraționale respective vor fi

trecute ca „deviații”. La fel se va proceda și în cazul unei campanii politice sau militare: se va preciza mai întâi din perspectivă pragmatică în ce mod s-ar fi desfășurat acțiunea la o cunoaștere atentă a circumstanțelor și a intențiilor participanților, precum și la o alegere riguros finalist-rațională a mijloacelor care să fie în concordanță cu experiențele ce ni se par valabile. Numai pe această cale vom putea să atribuim cauzele unor deviații factorilor iraționali care le condiționează. În consecință, modelul unei acțiuni strict finalist-raționale servește în asemenea cazuri drept *tip* („tip ideal”) sociologiei – iar asta datorită inteligibilității ei evidente și datorită clarității ei ce se revendică de la raționalitate –, pentru a înțelege astfel acțiunea reală, influențată de factori iraționali de tot felul (afecte, erori) ca pe o „deviere” de la desfășurarea ce se așteaptă în cazul unui comportament eminentemente rațional.

În această măsură și numai datorită acestui motiv metodologic al finalității (*Zweckmäßigkeit*), metoda sociologiei „interpretative” este „raționalistă”. Acest procedeu nu trebuie, desigur, să fie înțeles ca o prejudecată raționalistă a sociologiei, ci numai ca instrument metodologic. Prin urmare, el nu trebuie reinterpretat ca un crez în supremația raționalului asupra vieții, căci el nu poate face nici cea mai mică precizare cu privire la măsura în care considerații raționale de ordin pragmatic determină sau nu acțiuni *reale* în cadrul realității (Prin aceasta nu trebuie negat, desigur, că pericolul interpretărilor raționaliste la locul nepotrivit pândește după colț. Din păcate, experiența confirmă existența lor).

4. Pentru toate științele acțiunii, procesele și obiectele străine de sens (*sinnfremd*) sunt luate în considerare ca: prilej, rezultat, încurajare sau constrângere a acțiunilor umane. „Străin de sens” nu este sinonim cu „lipsit de viață” sau „neomenesc”. Orice artefact, de pildă un „aparat”, nu poate fi înțeles și clarificat decât prin prisma sensului pe care acțiunea umană (potențial orientată în direcții diferite) l-a conferit (sau a vrut să-l confere) producerii și utilizării artefactului respectiv; fără recurs la acest sens, acesta rămâne de neînțeles. Inteligibilă este prin urmare raportarea *acțiunii umane la ea* ca „mijloc” sau ca „scop” ce i s-a înfățișat agentului sau agenților și în funcție de care s-a produs acțiunea. Numai în aceste categorii are loc înțelegerea unor astfel de obiecte. Prin contrast, toate procesele și stările însuflețite, neînsuflețite, nonumane sau umane lipsite de un conținut de sens *intenționat* sunt străine de sens în măsura în care *nu* intră în relația dintre „mijloc” sau „scop” și acțiune, ci înfățișează numai prilejul, încurajarea sau constrângerea acțiunii. Inundația râului Dollart de la începutul secolului al 12-lea are (poate!) o importanță „istorică” în generarea unor procese de relocare cu consecințe notabile în plan istoric; mortalitatea și ciclul organic al vieții, de la neajutorarea copilului până la cea a vârstnicului, au desigur implicații sociologice de prim rang prin prisma diverselor moduri în care acțiunea umană

s-a raportat și se raportează la această situație. O altă categorie o constituie propozițiile empirice ininteligibile cu privire la desfășurarea fenomenelor psihice sau psihofiziologice (oboseală, exercițiu, memorie etc., de asemenea în cazul, să zicem, al euforiilor tipice mai multor forme de penitență, al diferențelor tipice în modul de reacție în funcție de timp, de mod, de claritate etc.). Până la urmă, situația este aceeași ca și la alte datumuri ininteligibile: la fel ca agentul, analiza interpretativă ia aceste datumuri ca pe niște „informații” („date”) ce trebuie luate în calcul.

Acum apare posibilitatea ca cercetările viitoare să identifice și regularități *ininteligibile* care să stea la baza unui comportament specific și *purtător de sens*, chiar dacă până acum nu prea a fost cazul. De pildă, diferențe dintre moștenirea genetică (a „raselor”) ar trebui, – dacă și în măsura în care s-ar aduce dovada concludentă din punct de vedere statistic a influenței acestui aspect asupra comportamentului relevant sociologic și în special asupra acțiunii sociale în modul ei de *raportare la un sens*, – să fie acceptate de către sociologi ca datumuri în aceeași manieră în care sunt acceptate fapte fiziologice precum nevoia de hrană sau influența senescentei asupra faptului de a acționa. Cât privește recunoașterea însemnătății lor cauzale, ea nu ar modifica în niciun fel sarcina sociologiei (și a științelor acțiunii) de a înțelege prin interpretare acțiunile orientate cu un sens. În ansamblul motivațiilor inteligibil interpretabile, sociologul ar introduce în anumite locuri numai fapte ininteligibile, așa cum se găsesc și în ziua de azi (cum ar fi relațiile tipice de frecvență ale anumitor orientări pragmatice ale acțiunii sau de grad al raționalității tipice, cu index cranial, culoarea pielii sau orice alte însușiri fiziologice moștenite genetic).

5. Înțelegerea se poate referi la: (1) înțelegerea *actuală* a sensului intenționat al unei acțiuni (inclusiv al unei afirmații). „Înțelegem”, de exemplu, sensul propoziției $2 \times 2 = 4$, pe care o auzim sau citim (înțelegere rațională și actuală a unor gânduri) sau o izbucnire mânioasă, care se manifestă în expresia feței, interjecții, mișcări iraționale (înțelegere irațională a unor afecte), sau comportamentul unui tăietor de lemne sau al cuiva, care pune mâna pe clanță să închidă ușa sau care poziționează arma pentru a trage asupra unui animal (înțelegere rațională și actuală a unor acțiuni). Înțelegerea mai poate însemna însă și: (2) înțelegere explicativă. „Înțelegem” *conform unei motivații* ce sens asociază cineva care pronunță sau a scris propoziția $2 \times 2 = 4$ cu faptul că a *efectuat* acest lucru [transcrierea, citirea] tocmai în momentul și contextul respectiv al situației cu pricina, atunci când îl observăm că se ocupă cu niște socoteli comerciale, cu o demonstrație științifică, cu un calcul tehnic, sau cu o altă activitate în al cărei ansamblu propoziția aceea „își are locul” conform sensului inteligibil nouă, ea căpătând, mai precis, un context semantic inteligibil (înțelegere rațională a motivației). Înțelegem tăierea de lemne sau poziționarea unei arme nu doar în actualitatea lor, ci și conform motivației lor, atunci când

tăietorul de lemne efectuează această acțiune fie cu scopul unei remunerații, pentru nevoi personale sau pentru relaxare (rațional), fie „pentru a se descărca emoțional” (irațional); sau atunci când trăgătorul efectuează acțiunea de tragere fie în urma unui ordin de execuție sau confruntare a unui dușman (rațional), fie din răzbunare (din cauză afectivă și prin urmare irațională). În sfârșit, înțelegem mânia conform unei motivații atunci când știm că la originea ei se află un sentiment de gelozie, orgoliu rănit sau onoare lezată (condiționarea fiind afectivă, înțelegerea este aici irațională conform motivației). Toate acestea sunt contexte semantice inteligibile, a căror înțelegere o concepem ca pe o explicație a desfășurării efective a acțiunii. Pentru o disciplină preocupată de sensul (*Sinn*) acțiunii, cuvântul „explicație” înseamnă aici o pricepere a contextului semantic în care o acțiune inteligibilă în actualitatea ei își are locul potrivit sensului ei subiectiv. (Cu privire la semnificația cauzală a acestei „explicații” vezi nr. 6). În toate aceste cazuri, chiar și la procesele afective, dorim să desemnăm sensul subiectiv al întâmplării, dar și al contextului semantic ca pe un sens „intenționat” (și să trecem prin aceasta dincolo de accepția limbajului curent, care tinde să aplice cuvântul „intenționare” numai cu referire la acțiuni raționale, motivate de un scop).

6. În toate aceste cazuri „înțelegerea” constituie o procesare (*Erfassung*) interpretativă a sensului sau contextului semantic (a) intenționat într-un caz concret (la o analiză istorică); (b) intenționat aproximativ și ca valoare medie (la observarea sociologică a grupurilor), sau (c) care trebuie conceput științific („ideal-tipic”) prin raportare la *tipul pur* (tip ideal) al unui fenomen. Asemenea construcții ideal-tipice sunt, de exemplu, conceptele și „legile” formulate de teoriile generale ale economiei naționale. Ele prezintă *cum s-ar desfășura* o acțiune umană de un anumit fel, *dacă* ar fi strict finalist-rațională,, netulburată de erori sau afecte, și *dacă* ar fi orientată în mod clar după un scop (de exemplu, economia). Acțiunea reală se desfășoară numai în cazuri rare (la bursă) și chiar și atunci numai în mod aproximativ, așa cum o concepe tipul ideal. (Despre scopul acestor construcții v. *Archiv f[ür] Sozialwiss[enschaften]* XIX, p. 64 [„Die «Objektivität» sozialwissenschaftl[icher] u[nd] sozialpol[itischer] Erkenntnis”, [WL]] S.190ff.), precum și rubrica 8 de mai jos.)

Fiecare interpretare tinde spre evidență, însă o interpretare evidentă prin sensul ei nu poate pretinde ca atare și nici de dragul caracterului ei evident să fie unica interpretare *valabilă* cauzal. Luată în sine, ea este mereu o *ipoteză* cauzală deosebit de evidentă. (A) Există „motive” și „abțineri” (cum ar veni, niște motive care, în primă fază, nu sunt recunoscute ca atare) scoase la înaintare ce maschează suficient de bine chiar agentului însuși contextul real al orientării acțiunii sale, astfel încât mărturiile personale ale subiectului să nu mai aibă decât o valoare relativă. În

acest caz, sociologia se confruntă cu sarcina de a investiga acest context și de a emite constatări prin interpretare, *chiar dacă* acest context nu a fost deloc *conștientizat* sau, cum se întâmplă de cele mai multe ori, nu a fost în întregime conștientizat ca „intenționat”. Aici avem de-a face cu un caz limită al interpretării. (B) La baza proceselor externe ale acțiunii, considerate de noi ca „identice” sau „similare”, se pot afla contexte externe de diverse în cazul agentului sau agenților, iar aici „înțelegem” și o acțiune puternic deviantă, adesea în sensul ei de-a dreptul opusă situațiilor pe care le percepem ca fiind „similare” între ele (pentru exemple a se vedea Simmel, *Probleme de filosofia istoriei*). (C) Atunci când se confruntă cu anumite situații, agenții sunt foarte adesea expuși unor impulsuri opuse, ce concurează unele cu altele și pe care le „înțelegem” în bloc. Cu ce *forță* relativă tind să se exprime însă diversele relații de sens din „concurența de motive”, relații inteligibile nouă ca fiind *similare* între ele, nu poate fi estimat potrivit experienței nici măcar de o manieră aproximativă în majoritatea cazurilor, și de regulă nu putem fi siguri de nimic. Numai izbucnirea concurenței de motive ne poate lămurii aici. Controlul interpretărilor inteligibile prin raportare la succesul sau, altfel spus, la izbucnirea concurenței de motive în desfășurarea efectivă a acțiunii, devine așadar indispensabilă, așa cum e cazul oricărei ipoteze. El poate fi realizat cu o precizie relativă numai prin experiment psihologic, în acele cazuri special adecvate și din păcate reduse la număr; iar în cazurile (la fel de restrânse ca număr) ale fenomenelor de masă numărabile și explicabile fără echivoc, el poate fi realizat numai într-o manieră extrem de aproximativă și cu rezultate diferite prin recurs la statistică. De altfel, există doar metoda comparării cât mai multor procese din trecutul istoric sau din viața de zi cu zi care altminteri sunt configurate la fel, dar care se deosebesc într-un punct esențial, și anume în „motivul” sau „prilejul” cercetat în funcție de însemnătatea sa practică. Această comparare este o sarcină importantă a sociologiei interpretative. Adesea nu mai rămâne la dispoziție, din păcate, decât metoda nesigură a „experimentului de gândire”, ce constă în *excluderea* unor componente particulare ale lanțului motivațional și în conceperea *ulterioară* a unei desfășurări probabile cu scopul de a ajunge la o explicație cauzală.

Așa-zisa „lege a lui Gresham”, de pildă, este o interpretare rațional evidentă a acțiunii umane în condiții date și sub premisa ideal-tipică a acțiunii eminentemente finalist-raționale. În ce măsură se acționează *efectiv* conform acestei legi, acest lucru nu îl poate stabili decât experiența făcută odată cu scoaterea din circulație a monedelor estimate la o valoare inferioară în Constituție (iar această experiență nu poate fi făcută până la urmă decât pe cale statistică). Pe această cale, valabilitatea largă a legii este într-adevăr demonstrată. În realitate însă, demersul cunoașterii a fost următorul: observațiile empirice existau deja *într-o primă fază*, iar interpretarea a fost

formulată abia ulterior. Fără această interpretare izbutită, nevoia noastră de explicații cauzale ar fi rămas în mod evident nesatisfăcută. Pe de altă parte, fără dovada că desfășurarea comportamentului dedusă (așa cum presupunem aici) mental de noi trece efectiv în planul real într-o anumită formă, o asemenea „lege” atât de evidentă în sine nu ar reprezenta decât un construct lipsit de valoare pentru cunoașterea acțiunilor reale. În acest exemplu, concordanța dintre adecvația de sens și verificarea empirică este cât se poate de logică, iar cazurile sunt suficient de numeroase astfel încât verificările să aibă suficientă validitate. De exemplu, ipoteza ingenioasă, accesibilă prin prisma sensului ei (*sinnhaft erschließbar*), a lui Eduard Meyer cu privire la însemnătatea cauzală a bătăliilor de la Maraton, Salamina sau Plateea pentru specificitatea dezvoltării culturii elene (și implicit a celei occidentale) – ipoteză susținută de procese simptomatice cum ar fi comportamentul oracolelor și profeților eleni față de persani –, nu poate fi întărită decât prin verificarea comportamentului persanilor în caz de victorie (contra Ierusalimului, Egiptului, popoarelor din Asia Mică), verificare sortită să rămână incompletă. Evidența rațională a ipotezei trebuie să servească în mod necesar drept sprijin; însă în foarte multe cazuri unde se impune atribuirea unei explicații istorice extrem de evidente în aparența ei, posibilitatea unei astfel de verificări așa cum a fost ea posibilă în cazul menționat anterior lipsește. În această situație, atribuirea cauzală va rămâne definitiv doar o „ipoteză”.

7. Cuvântul „motiv” (*Motiv*) desemnează aici un context semantic care se înfățișează agentului sau celui care îl observă ca un „temei” (*Grund*) purtător de sens al unui comportament. Un comportament cu o desfășurare coerentă se va numi „adecvat ca sens” (*sinnhaft adäquat*) în măsura în care raportarea părților sale componente unele la altele poate fi acceptată de noi – în conformitate cu obiceiurile noastre curente de a gândi și simți – ca formând un context semantic tipic (sau „corect”, așa cum obișnuim să spunem). În schimb, o succesiune de procese este „adecvată cauzal” (*kausal adäquat*) în măsura în care, potrivit cu regulile experienței, există șansa ca această succesiune să se desfășoare mereu în același mod. (*Adecvată ca sens* în accepția de față este de exemplu, soluția corectă a unui exercițiu de calcul, așa cum corespunde ea *normelor* noastre curente de a gândi și calcula. *Adecvat cauzal* este – în cadrul ocurenței statistice – probabilitatea unei soluții „corecte” sau „false” pornind de la normele noastre curente; aici intră, prin urmare, și o „eroare de calcul” tipică sau o „intercalare de probleme”.) „Explicație cauzală” înseamnă, așadar, constatarea că, – potrivit unei *reguli* de probabilitate ce poate fi estimată sau, în situația destul de rară a unui caz ideal, indicată numeric, – unui anumit proces (interior sau exterior) supus observației empirice i se succede un alt proces (sau apare concomitent cu un alt proces).

O interpretare corectă causal a unei acțiuni concrete presupune ca desfășurarea exterioară și motivul acțiunii să fie identificate cu acuratețe și, în același timp, identificate în contextul lor într-o manieră *inteligibilă*. O interpretare corectă causal a unei acțiuni luate ca *tip* (tip inteligibil al unei acțiuni) susține că un curs de evenimente considerat ca tipic trebuie și să apară (într-un anumit grad) ca adecvat din punct de vedere al sensului, dar și să poată fi văzut ca adecvat din punct de vedere causal (într-un anumit grad). Dacă adecvarea de sens lipsește, atunci, chiar și în situația unei regularități de desfășurare (psihică și extrapsihică) mari și determinabile cu precizie numerică, avem de-a face doar cu o *probabilitate statistică imposibil de înțeles* (sau greu de înțeles în totalitate). Pe de altă parte, chiar adecvarea de sens cea mai evidentă nu reprezintă o afirmație causală corectă și cu impact asupra cunoașterii sociologice decât în măsura în care se aduce dovada existenței unei *oportunități* (cumva determinabile), în care acțiunea *să tindă* spre a prelua *în mod efectiv* desfășurarea adecvată de sens cu o aproximație sau frecvență determinabile numeric (fie în medie, fie în caz „ideal”). Numai asemenea regularități statistice, corespunzătoare unui sens inteligibil și intenționat, reprezintă tipuri de acțiune inteligibile (în sensul folosit aici), altfel spus: „reguli sociologice”. Numai asemenea constructe raționale ale unei acțiuni inteligibile și cu sens reprezintă tipuri sociologice ale unor întâmplări reale, ce pot fi măcar observate într-o formă aproximativă oarecare. Nici pe departe nu rezultă însă de aici faptul că, în paralel cu adecvația de sens scoasă la iveală, apare oportunitatea reală ca desfășurarea acțiunii să se petreacă tot mai des într-un mod corespunzător acestei adecvații; numai experiența ne poate spune dacă acesta este cazul. *Statistica proceselor străine de sens* (statistica mortalității, a degradării, a performanței mașinăriilor, a averselor de ploaie) există la fel ca și cea a proceselor cu sens; statistica *sociologică* (statistica criminalității, a profesiilor, a prețurilor sau a cultivărilor de teren) se referă numai la procesele cu sens, iar cazuri care conțin *ambele* tipuri de procese, cum ar fi statisticile recoltelor, sunt desigur foarte răspândite.

8. Procese și regularități care, din cauza ininteligibilității lor, nu pot fi desemnate în sensul lucrării de față ca „fapte sociologice” sau reguli, însă ele nu își pierd, desigur, câtuși de puțin *semnificația* din acest motiv, nici chiar pentru sociologie așa cum o înțelegem noi aici (și care implică totuși o reducere la „sociologia interpretativă”, reducere care însă nu poate și nici nu trebuie impusă nimănui). În mod inevitabil din punct de vedere metodic, aceste procese și regularități se manifestă într-o categorie diferită de cea a acțiunilor inteligibile, devenind „condiții”, „prilejuri”, „constrângeri” sau „stimuli” ale acestora.

9. Acțiunea în sensul unei orientări inteligibile și cu sens a propriului comportament se înfățișează nouă întotdeauna drept comportament al uneia sau mai multor persoane. Pentru alte

scopuri de cunoaștere poate fi utilă sau necesară concepția despre individ ca o asociere de „celule”, ca un complex de reacții biochimice, iar viața lui „psihică” ar putea fi concepută ca fiind constituită din mai multe unități (indiferent cât de specializate ar fi acestea). Pe această cale pot fi căpătate cunoștințe valoroase (reguli de cauzalitate); pe de altă parte, noi nu putem *înțelege* acest comportament manifestat prin reguli. Acest lucru este valabil chiar și pentru elementele psihice – cu cât mai exact le concepem cu ajutorul științelor naturii, cu atât mai greu le putem interpreta prin prisma unui *sens* intenționat subiectiv. Însă pentru sociologie în accepția textului de față (și la fel și pentru istorie), tocmai contextul semantic al acțiunii este obiect al percepției. Comportamentul unităților fiziologice, adică al celulelor sau al elementelor psihice, îl putem (în principiu) măcar observa sau deduce pe baza observațiilor, iar apoi putem obține reguli („legi”) pentru ele cu ajutorul cărora să explicăm procese particulare (sau să ordonăm procese particulare anumitor reguli). Însă interpretarea acțiunii ține cont de aceste fapte și reguli numai în măsura și sensul în care ține cont și de alte stări de fapt (fizice, astronomice, geologice, meteorologice, geografice, botanice, zoologice, fiziologice, anatomice, stări psihopatologice străine de sens, condiții științifice ale unor stări de fapt tehnice etc.).

Pe de altă parte, pentru alte scopuri de cunoaștere (de exemplu juridice) sau pentru țeluri practice, poate fi mai adecvat și chiar inevitabil să abordăm entitățile sociale („stat”, „asociație”, „societate pe acțiuni”, „fundație”) la fel ca pe indivizi (de exemplu, ca purtători de drepturi și obligații, sau ca purtători de acțiuni relevante juridic). Pentru înțelegerea interpretativă a acțiunilor cu ajutorul sociologiei, aceste entități reprezintă, dimpotrivă, numai niște desfășurări și contexte ale acțiunilor specifice indivizilor, de vreme ce ele reprezintă doar pentru noi niște vehicule inteligibile de acțiuni orientate după un sens. Cu toate acestea, în vederea atingerii propriilor scopuri, sociologia nu poate pur și simplu *să ignore* entitățile mentale colective ale altor abordări disciplinare, căci interpretarea acțiunii se află în mai multe relații cu acele concepte colective. (A) Însăși interpretarea acțiunii implică adesea în mod necesar lucrul cu concepte colective identice cu ale altor discipline (sau numite la fel), altminteri ea nu și-ar forma o *terminologie* inteligibilă proprie. Limba juriștilor, dar și limbajul cotidian desemnează ca „stat” atât *conceptul juridic* de stat, cât și orice stare de fapt a acțiunii sociale *asupra căreia* regulile juridice își pretind valabilitatea. Pentru sociologie, starea de fapt numită „stat” nu constă neapărat sau tocmai din componentele ei juridic relevante; în orice caz, în sociologie nu există o entitate colectivă „care acționează”. Dacă vorbește despre „stat”, „națiune”, „societate pe acțiuni”, „familie”, „corp de armată” sau alte „entități” similare, ea se referă mai degrabă *doar* la o desfășurare specifică a unei acțiuni sociale efective sau posibile ale indivizilor, atribuind astfel

conceptului juridic – pe care îl folosește numai datorită preciziei și consacării sale în uz – un cu totul alt sens. — (B) Interpretarea acțiunii trebuie să țină cont de următorul fapt esențial: anume că acele entități colective ce aparțin de gândirea cotidiană, juridică sau a altor discipline sunt de fapt *reprezentări* mentale – în parte ale unor entități, în parte ale unor lucruri cu caracter normativ – ale unor oameni reali (nu doar ale judecătorilor și funcționarilor, ci și ale „publicului”). Acțiunile acestor oameni *se orientează* după ele, iar ele au ca atare o semnificație causală extrem de mare, uneori de-a dreptul dominantă, pentru modul de desfășurare a acțiunilor săvârșite de oameni reali. Această constatare este valabilă în special pentru reprezentările cu caracter *normativ* (sau *non-normativ*). (Din această cauză, un „stat” modern apare într-o proporție nu tocmai neglijabilă sub forma unui complex de cooperare specifică unor oameni, și asta *pentru că* anumiți oameni își orientează acțiunile după *reprezentarea* statului *ca* existând sau ca fiind *neapărat* de această formă; altfel spus, după reprezentarea ideii că asemenea ordini de orientare juridică *sunt valabile*. Dar despre aceasta vom vorbi mai încolo.) În vreme ce pentru scopurile terminologice ale sociologiei de la punctul (A) ar fi posibil, deși extrem de pedant și exagerat, ca aceste concepte folosite *nu doar* în domeniul normelor juridice, ci și în descrierea întâmplărilor reale, să fie eliminate și înlocuite cu concepte noi, pentru starea de fapt de la punctul (B) până și acest lucru este exclus. — (C) Metoda așa-zisei sociologii „organice” (un clasic în domeniu este ingenioasa carte *Construcția și viața corpului social* a lui Schäffle) caută să explice cooperarea socială pornind de la un „întreg” (de exemplu de la întregul „economiei naționale”), în cadrul căruia individul și comportamentul său sunt interpretați în aceeași manieră în care fiziologia tratează poziția unui „organ” fizic în „gospodăria” organismului (adică plecând de la „conservarea” sa). (A se vedea aici cunoscuta spusă a unui fiziolog: „§ x Splina. Despre splină nu știm nimic, domnii mei. Atât despre splină!” În realitate, fiziologul respectiv „știa” destul de multe despre splină cu privire la poziție, mărime, formă etc., însă nu-i putea indica „funcția”, iar incapacitatea aceasta el a numit-o „neștiință”). În ce măsură acest tip de observație *funcțională* a „părților” unui „întreg” se impune (în mod necesar) ca definitivă, nu va fi abordat aici în detaliu: este cunoscut faptul că observațiile biochimice și biomecanice nu s-au mulțumit să rămână la acest stadiu. Pentru o sociologie interpretativă, o asemenea formă de exprimare poate (1) să servească (în scopul) unor ilustrări practice și unor orientări provizorii (putând fi extrem de folositoare și necesare în această funcție – însă putând fi de asemenea și extrem de dezavantajoase atunci când duc la o supraevaluare a valorii lor de cunoaștere și la un fals realism al conceptelor). Și tot forma aceasta de exprimare (2) poate de una singură să ne ajute, în funcție de circumstanțe, să identificăm acea acțiune socială a cărei înțelegere interpretativă este

importantă pentru explicarea unui anumit context. Abia aici *începe* însă analiza sociologică (în sensul acordat aici cuvântului „sociologie”). În cazul „entităților sociale colective” (spre deosebire de „organisme”), ne aflăm în situația de *a trece dincolo* de simpla constatare a unor contexte funcționale și a unor reguli („legi”) și de a realiza ceva de-a pururi inaccesibil tuturor „științelor naturii” (în sensul emiterii de către aceste științe a unor reguli cauzale pentru întâmplări și entități și „explicarea” de întâmplări izolate pornind de la ele): prin aceasta ne referim tocmai la „înțelegerea” comportamentului *indivizilor* participanți, pe când comportamentul unor celule *nu* îl „înțelegem”, ci doar îl pricepem din punct de vedere funcțional și îl stabilim în acord cu *regulile* desfășurării sale. Acest surplus de realizare garantat de explicația interpretativă în comparație cu explicația observativă se datorează, desigur, caracterului mult mai ipotetic și mai fragmentar al rezultatelor ce urmează a fi obținute în urma interpretării. Și totuși, tocmai *ea* reprezintă specificul cunoașterii sociologice.

Nu vom explica aici în ce măsură comportamentul animalelor ne este *ca atare* „inteligibil”, ori invers – ambele cazuri fiind de dimensiuni problematice și nesigure ca sens – și în ce măsură ar putea exista și o sociologie a relațiilor dintre animale (domestice, de vânătoare) și oameni (multe animale „înțeleg” de pildă ordine, sentimente de furie sau dragoste, intenții agresive și reacționează la ele într-un mod care, evident, nu este exclusiv instinctiv sau mecanic, ci este pătruns întrucâtva de un sens conștientizat și orientat în funcție de experiență). Luat în sine, gradul nostru de capacitate empatică nu este semnificativ mai mare în raport cu comportamentul „oamenilor naturali” (*Naturmenschen*; termen folosit în secolul al XIX-lea în antropologia germană pentru oamenii primitivi – n.tr.). Nu dispunem însă uneori mai deloc, alături în mod insuficient, de mijloace *sigure* pentru a stabili starea de fapt subiectivă la un animal: după cum se știe, problemele psihologiei animale sunt pe cât de interesante, pe atât de spinoase. Trebuie notată aici în special existența de comunități animale care de care mai diverse: „familii” monogame și poligame, cirezi, haite și, nu în ultimul rând, „societăți” cu repartizări de funcții. (Gradul de diferențiere funcțională a acestor comunități animale nu merge în niciun caz în paralel cu gradul diferențierii organelor sau cu cel al dezvoltării morfologice la specia în cauză. Acesta este cazul diferențierii funcționale la termite, iar ca urmare a acestui fapt, creațiile lor sunt mult mai diferențiate ca la furnici și albine.) Aici observația strict funcțională care implică investigarea funcțiilor cruciale ale tipurilor individuale („regi”, „regine”, „muncitori”, „soldați”, „trântori”, „animal cu rol reproducător”, „regine-surogat” etc.) întru conservarea comunităților animale respective – adică a hrănirii, apărării, reproducerii sau restructurării lor – reprezintă adesea, cel puțin până în prezent, stadiul definitiv ce poate fi atins și cu a cărei constatare

cercetătorul trebuie să se mulțumească. Multă vreme, ceea ce trecea dincolo de această limită nu era altceva decât speculație sau cercetare cu privire la gradul în care moștenirea genetică, pe de o parte, și mediul înconjurător, pe de altă parte, puteau să participe la dezvoltarea acestor înclinații „sociale”. (A se vedea aici în special disputele dintre Götte și Weismann, a cărui lucrare *Omnipotența selecției naturale* se întemeia foarte mult pe deducții extraempirice.) Totuși, cercetătorii bine văzuți sunt perfect de acord asupra faptului că această limitare la cunoașterea funcțională este provocată de o *automulțumire* ce nu poate fi evitată și care, așa cum sperăm, este numai temporară (a se vedea aici pentru stadiul actual al cercetărilor despre termite lucrarea lui von Escherich, *Termitele sau furnicile albe*, apărută în 1909). Ei doresc să pătrundă nu doar „importanța conservării”, altfel lesne de priceput, înscrisă în funcțiile tipurilor individuale diferențiate sau felul în care diferențierea tipurilor se explică fără – sau în caz contrar: prin – premisa eredității unor caracteristici dobândite (în cazul acceptării acestei premise intervine și problema felului în care această premisă este interpretată). Pe lângă aceste lucruri, ei vor să afle și: (1) ce anume *determină* apariția diferențierilor la un exemplar în stadiu incipient, neutru și nediferențiat; (2) ce anume *împinge* individul diferențiat să se comporte (în medie) de așa manieră încât să servească efectiv interesului de conservare al grupului diferențiat. Acolo unde au existat progrese de cunoaștere în această privință, ele au fost realizate prin demonstrarea pe cale experimentală sau prin presupunerea existenței unor stimuli chimici sau a unor stări de fapt fiziologice (procese de hrănire, sterilizare etc.). În ce măsură există o speranță incertă de a face probabilă și existența unei orientări „psihologice” sau „cu sens”, nici măcar specialistul nu ne poate spune. O schemă manevrabilă a stării mentale a acestor exemplare animale în baza unei „înțelegeri” purtătoare de sens apare ea însăși ca un ideal ce poate fi atins numai între anumite limite. În orice caz, nu de aici trebuie să așteptăm o „înțelegere” a acțiunii sociale a omului, ci mai degrabă invers: pentru a înțelege acțiunile animalelor, se lucrează și trebuie lucrat cu analogii din lumea oamenilor. De așteptat ar fi, poate, ca aceste analogii să ne fie de folos la întrebarea: în ce raport anume se află domeniul diferențierii pur *mecanice* și *instinctive* din stadiile timpurii față de inteligibilul purtător de sens în regim individual și ulterior față de ceea ce a fost creat rațional și *conștient*. Sociologia interpretativă va trebui, desigur, să nu lase niciun dubiu în privința faptului că și în epocile de început ale omului prima componentă (diferențierea mecanică și instinctivă) predomină într-o manieră copleșitoare; de asemenea, ea va trebui să rămână conștientă de influența neîntreruptă (și de o importanță crucială) a acestei componente în stadiile ulterioare ale dezvoltării omului. Toată acțiunea „tradițională” (§ 2), precum și aspecte largi ale „harismei” (cap. III) ca germen de „contaminare” psihică și purtător de „stimuli de dezvoltare” în

plan sociologic sunt strâns înrudite cu desfășurări de evenimente în tranziții imperceptibile – desfășurări ce nu pot fi înțelese decât cu ajutorul biologiei și care nu pot fi explicate din punct de vedere al motivației decât, eventual, într-o manieră fragmentară. Acest fapt nu scutește însă sociologia interpretativă de sarcina ei de a aduce – conștientă de limitele înguste în care se află – contribuțiile pe care numai ea le *poate* aduce.

Diversele lucrări ale lui Othmar Spann, deseori bogate în idei în pofida greșelilor ocazionale de interpretare și mai ales a argumentărilor emise în baza unor judecăți pure de valoare ce nu țin de cercetarea empirică, susțin un punct de vedere indubitabil corect atunci când atenționează asupra însemnătății pe care interogarea preliminară funcțională (el o numește „metodă universalistă”) o are pentru orice tip de sociologie – atenționare care, ce-i drept, nu este contestată serios de nimeni. Trebuie mai întâi să știm, desigur, care acțiune este *importantă* din perspectiva „conservării” (și mai apoi a specificității culturale!) și care anume din perspectiva perfecționării unui tip de acțiune socială, pentru a putea formula mai apoi întrebarea: cum apare acest soi de acțiune? ce motive se află la baza sa? Mai întâi trebuie știut *ce anume face* un „rege”, un „funcționar”, un „întreprinzător”, un „proxenet”, un „magician”, ce „acțiune” tipică (menită să plaseze individul respectiv în una dintre categoriile respective) este așadar *importantă* și de luat în considerare pentru analiza sociologică, înainte ca această analiză să fie inițiată („raportare la valori” în accepția lui Heinrich Rickert). Abia această analiză duce la îndeplinire ceea ce înțelegerea sociologică a acțiunilor săvârșite de oameni – și numai de oameni – împărțiți pe tipuri poate și este obligată să îndeplinească. Neînțelegerea enormă provocată de iluzia că o *metodă* „individualistă” (în *oricare* sens) ar putea implica o *evaluare* individuală trebuie dezmințită, la fel cum trebuie dezmințită și părerea că inevitabilul caracter raționalist al *formării de concepte* ar presupune o credință în predominanța motivelor raționale sau chiar o *apreciere pozitivă* a „raționalismului”. O economie socialistă trebuie înțeleasă ca fiind la fel de „individualistă” – adică interpretată și *înțeleasă* pornind de la *acțiunea indivizilor*, a tipurilor de „funcționari” care se implică în ea – ca și procesele de schimb efectuate după teoria utilității marginale (sau a unei metode mai „bune” ce trebuie găsită, dar care să fie *similară* în această privință). Căci și acolo munca empirică de bază a sociologului începe cu întrebarea: ce motive *i-au determinat* și îi *determină* pe funcționarii și membrii acestei „comunități” să se comporte astfel încât comunitatea să fie *înființată* și să *își păstreze existența*? Toate formările de concepte (care pornesc de la „întreg”) asigură numai o muncă preliminară în acest scop, chiar dacă folosul și caracterul indispensabil al acestei munci (atunci când este îndeplinită cum trebuie) sunt, desigur, incontestabile.

10. „Legile” – așa cum ne-am deprins să desemnăm unele principii ale sociologiei interpretative cum ar fi „legea lui Gresham” – reprezintă *oportunități* tipice, întărite prin observații, ale desfășurării unei acțiuni *așteptate să aibă loc* date fiind anumite stări de fapt, oportunități care pot fi *înțelese* din anumite motive tipice și din sensul tipic intenționat de agent. Ele sunt extrem de inteligibile și clare în măsura în care la baza desfășurării tipice observate stau motive pur finalist-raționale (sau, altfel spus, dacă aceste motive pot fi puse din rațiuni de finalitate la baza desfășurării tipice elaborate metodic), precum și dacă raportul dintre scop și mijloace este exprimat clar în judecăți empirice (când mijloacele sunt „inevitabile”). În acest caz se admite afirmația că, *dacă se acționează strict finalist-rațional, atunci trebuie acționat așa și nu altfel* (pentru că, din rațiuni tehnice, participanții nu dispun – pentru atingerea scopurilor lor clar exprimabile – decât de aceste mijloace și nu de altele). Tocmai acest caz demonstrează, în același timp, cât de eronată este încercarea de a vedea într-o oarecare formă de „psihologie” un ultim „fundament” al sociologiei interpretative. Prin „psihologie”, fiecare înțelege astăzi altceva. Din rațiuni metodice, separarea dintre „fizic” și „psihic”, străină în *acest* sens de științele acțiunii, se justifică pentru abordarea științifică a anumitor procese. Rezultatele unei științe a psihologiei care cercetează cu mijloacele științelor naturii *numai* ceea ce metodologia științelor naturii înțelege ca fiind „psihic”, și care *nu* interpretează la rândul ei (ceea ce este cu totul altceva) comportamentul uman în perspectiva unui *sens* intenționat, pot căpăta – la fel ca și rezultatele oricărei alte discipline – o însemnătate mare (și prezintă chiar adesea însemnătate mare) pentru o analiză sociologică, iar asta indiferent de alcătuirea metodologică a acestei psihologii. Totuși, sociologia *nu* se află în niște raporturi în general mai apropiate cu psihologia decât cu alte discipline. Eroarea constă aici în conceptul de „psihic”, anume în faptul că „psihic” e tot ce nu e „fizic”. Și totuși, *sensul* unui exemplu de calcul matematic intenționat de cineva nu este „psihic”. Cugetarea rațională a unui om dacă o anumită acțiune favorizează sau nu anumite interese date în concordanță cu urmările scontate, precum și decizia luată conform rezultatului nu devin cu nimic mai inteligibile prin apelarea la considerații de ordin „psihologic”. Tocmai pe asemenea premise raționale își construiește sociologia (inclusiv economia națională) majoritatea „legilor”. Cât privește explicația sociologică a aspectelor iraționale ale unei acțiuni, psihologia *interpretativă* poate, din contră, să aducă niște contribuții foarte importante și cu adevărat de necontestat, însă acest lucru nu schimbă cu nimic situația metodologică de bază.

11. Sociologia – așa cum s-a sugerat deja în repetate rânduri ca premisă – construiește *concepte-tip* și caută reguli *generale* ale evenimentelor. Aici ea se află la polul opus istoriei, care urmărește să ofere analize și explicații ale acțiunilor, entităților, personalităților *individuale* cu un

semnificativ impact *cultural*. Formarea de concepte în sociologie extrage din *materialul* sociologic înțeles sub formă de paradigme realitățile acțiunii, care își păstrează relevanța și sub criteriile istorice, chiar dacă nu se limitează exclusiv la aceste realități. Înainte de toate, ea își construiește conceptele și în perspectiva de a sprijini explicații cauzale istorice ale fenomenelor cu impact cultural. Ca la orice știință generalizatoare, natura specifică a abstracțiunilor din sociologie condiționează conceptele ei ca fiind relativ *golite de conținut* față de realitatea concretă a istoricității. Ce are de oferit ea în schimb este o *claritate* sporită a conceptelor. Această claritate sporită poate fi atinsă printr-o valoare cât mai ridicată a *adecvației de sens*, așa cum tinde spre aceasta procesul de formare a conceptelor în sociologie. Acest proces poate fi realizat pe deplin prin concepte și reguli *raționale* (finalist-rațional sau valoric-raționale), iar de asta s-a ținut cont în mod deosebit până acum. Însă sociologia încearcă și să capteze fenomenele iraționale (mistice, profetice, sufletești, afective) prin concepte teoretice *adecvate ca sens*. În toate situațiile, ea *se îndepărtează* de realitate și slujește cunoașterii acesteia prin faptul că, indicând gradul de *aproximativitate* a unui fenomen istoric cu ajutorul unuia sau mai multor concepte, fenomenul respectiv poate fi clasificat. Același fenomen istoric poate fi de exemplu configurat într-una dintre componentele sale ca „feudal”, în alta ca „patrimonial”, în alta ca „burocratic” iar în alta drept „harismatic”. Pentru ca prin aceste cuvinte să se înțeleagă ceva *clar*, sociologia trebuie la rândul ei să configureze tipuri „pure” („ideale”) pentru desemnarea de entități care prezintă o *adecvație de sens* cât se poate de consecventă și unitară și care tocmai din acest motiv se manifestă în lumea reală tot atât de rar sub o formă ideală, *pură*, ca și o reacție fizică al cărei calcul este condiționat de premisa existenței vidului. Cazuistica sociologică nu este posibilă decât plecând de la tipul *pur* („ideal”). Că sociologia folosește ocazional și un tip *mediu* din categoria tipurilor empiric-statistice – un construct care nu mai are nevoie de nicio precizare metodologică – este de la sine înțeles. Însă atunci când vorbește de cazuri „tipice”, ea, dacă se îndoiește, se referă la *tipul ideal care poate* fi la rândul său rațional sau irațional, fiind rațional în majoritatea cazurilor (și întotdeauna în teoria economiei naționale), însă construit mereu pe baza unei *adecvări de sens*.

Trebuie clarificat de asemenea că „mediile” și „tipurile medii” pot fi elaborate în oarecare măsură în domeniul sociologiei *doar* acolo unde există diferențe *de grad* între comportamente *de aceeași natură* definite în funcție de un sens. Această situație are incidența ei. În majoritatea cazurilor însă, acțiunea relevantă sociologic sau istoric este influențată de motive *eterogene* din punct de vedere calitativ, între care nu se poate trasa un caz „mediu” în adevăratul sens al cuvântului. Acele constructe ideal-tipice ale acțiunii sociale, pe care și le propune, de exemplu,

teoria economică, sunt prin urmare „străine de realitate” în sensul în care întrebă direct – în acest caz – cum anume s-ar acționa în cazul unei raționalități finaliste ideale orientate pur economic: (1) pentru a înțelege o acțiune co-determinată de constrângeri ale tradiției, afecte, erori, implicații ale unor scopuri non-economice sau anumite luări în considerare *până în gradul în care* aceea acțiune a fost cu adevărat, sau obișnuiește să fie – la o evaluare în medie – co-determinată din punct de vedere economic și finalist-rațional într-un caz concret; (2) dar și pentru a facilita cunoașterea motivelor ei *reale* prin remarcarea *discrepanței* dintre desfășurarea ei reală și cea ideal-tipică. În mod similar va trebui să se procedeze cu constructul ideal-tipic al unei atitudini acosmiste față de viață (de exemplu față de politică și economie), condiționată de un misticism consecvent. Cu cât mai precis și mai clar sunt construite tipurile ideale sau, altfel spus, cu cât mai *îndepărtate de realitate* sunt ele în acest sens, cu atât mai eficientă este contribuția lor în plan terminologic, clasificator precum și euristic. Explicarea cauzală concretă cu ajutorul istoriei a întâmplărilor izolate nu procedează altfel atunci când investighează mai întâi mental (așa cum trebuie de altfel să o facă) și la Moltke cât și la Benedek – de exemplu pentru explicarea desfășurării campaniei din 1866 – cum anume ar fi acționat fiecare dintre cei doi dacă ar fi cunoscut în întregime poziția sa și a adversarului; în faza următoare, explicarea cauzală istorică ajunge să compare acest model ipotetic cu felul în care s-a acționat efectiv urmând ca mai apoi să *explice* cauzal tocmai discrepanța observată (indiferent dacă aceasta ar fi fost condiționată de o informație falsă, de o eroare reală, de o socoteală greșită, de temperamentul persoanei, sau de considerații strategice). Și aici este întrebuițat (latent) un construct ideal-tipic finalist-rațional.

Conceptele constructive ale sociologiei sunt însă ideal-tipice nu doar privite din afară, ci și dinăuntru. Acțiunea *reală* se desfășoară în majoritatea cazurilor într-o semiconștientă înăbușită, sau inconștientă, cu privire la „sensul intenționat” al ei. Agentul „simte” mai degrabă în mod vag acest sens în loc să îl știe sau să și-l „clarifice”, acționând de multe ori instinctiv sau după cum îi e obiceiul. Doar ocazional și în cazuri de acțiune uniformă a indivizilor este perceput în mod conștient un sens (rațional sau irațional) al acțiunii. O acțiune cu sens cu adevărat eficientă, adică perfect conștientă și clară, reprezintă în realitate mai degrabă un caz limită. Această stare de fapt trebuie luată mereu în considerare de orice investigație istorică sau sociologică în momentul analizării *realității*. Totuși, acest lucru nu trebuie să împiedice sociologia să își formeze *conceptele* printr-o clasificare a „sensurilor intenționate” posibile, comportându-se ca și cum acțiunea s-ar desfășura efectiv în mod conștient și orientată după un sens. Ea trebuie să țină cont mereu de discrepanța față de realitate, atunci când realitatea este privită în forma ei concretă, și să evalueze discrepanța aceasta în funcție de grad și tip.

Din punct de vedere metodologic, ne confruntăm deseori cu alegerea dintre termeni neclari și clari ce se adevăresc a fi ireali sau ideal-tipici. În acest caz, termenii ideal-tipici sunt de preferat din punct de vedere științific. (Cu privire la toate acestea a se vedea *Arc[hiv] ff[ür] Sozialwiss[enschaften] XIX a.a.O. [vgl. WL] S. 190ff.*).

II. Conceptul de acțiune socială

1. Acțiunea socială (inclusiv abținerea de la faptă sau acceptarea unui lucru) poate fi orientată în funcție de comportamentul trecut, prezent, sau potențial viitor al altora (răzbunare pentru atacuri mai vechi, respingerea unui atac prezent, măsuri de apărare contra unor atacuri viitoare). „Ceilalți” pot fi indivizi sau cunoscuți, un număr nedeterminat de indivizi sau persoane cu totul necunoscute („banii”, de exemplu, reprezintă un bun de schimb, pe care agentul îl acceptă în cadrul schimbului, fiindcă acțiunea sa se orientează după așteptarea ca un număr mare de persoane – e drept, necunoscute și nedeterminate – să fie dispuse în viitor să facă operațiuni de schimb în bani).

2. Nu orice formă de acțiune – inclusiv de acțiune îndreptată în exterior – trebuie înțeleasă ca acțiune „socială” în sensul reținut aici. Acțiunile pornite din exterior nu trebuie considerate acțiuni sociale dacă se orientează după așteptările unor entități non-umane. Comportamentul pornit din interior reprezintă o acțiune socială numai atunci când se orientează după comportamentul altora. Comportamentul religios, de pildă, nu trebuie considerat acțiune socială dacă a rămas de exemplu în stadiul de contemplație, rugăciune solitară etc. Activitatea economică (a unui individ) trebuie considerată acțiune socială numai atunci când și în măsura în care ține cont și de comportamentul unei terțe părți. Așadar, luată în sens larg și formal ea este acțiune socială prin faptul că reflectă respectarea propriei capacități discreționare de a dispune de bunuri economice prin intermediul unor terțe persoane. Din punct de vedere material, ea este acțiune socială prin faptul că ține cont, de exemplu, de dorințele viitoare ale unor terțe persoane în procesul de consum și își orientează în funcție de aceste dorințe modul propriu de „economisire”; sau prin faptul că, în cadrul procesului de producție, pune la baza orientării sale dorința viitoare a unor terțe părți.

3. Nu orice formă de contact interuman este de natură socială – ea reprezintă doar un comportament personal și cu sens orientat după comportamentul altcuiva. O ciocnire între doi bicicliști, de exemplu, este un simplu eveniment ce poate fi comparat cu un eveniment din natură.

Pe de altă parte, încercarea lor de a se evita reciproc precum și înjurăturile, bătaia sau discuția pașnică de pe urmă reprezintă „acțiuni sociale”.

4. Acțiunea socială nu este identică nici cu (a) acțiunea *uniformă* a mai multora și nici cu (b) orice acțiune *influențată* de comportamentul altora. (A) Dacă o mulțime de oameni își deschid umbrelele simultan atunci când începe o ploaie, acțiunea unuia nu este orientată atunci (de regulă) după comportamentul altuia, ci acțiunea tuturor este orientată în mod similar după nevoia de protecție contra ploii. – (B) Este cunoscut faptul că acțiunea unui individ este puternic influențată de simplul fapt că este situată în cadrul unei „mase” aglomerate într-un anumit spațiu (obiect de cercetare pentru domeniul „psihologiei maselor”, de exemplu în genul lucrărilor lui Le Bon) – această acțiune este *condiționată de mase*. Iar grupurile împrăștiate pot la rândul lor, printr-un comportament colectiv care să acționeze simultan sau succesiv asupra individului (de exemplu prin intermediul presei) și să fie și receptat ca atare, să facă în așa fel încât comportamentul individului să devină condiționat de mase. Anumite forme de a reacționa sunt fie făcute posibile, fie îngreunate de simplul fapt că individul se simte „parte” a unei mase. În urma acestui fapt, un anumit eveniment sau comportament uman poate provoca reacții care mai de care mai diverse: voie bună, mânie, entuziasm, disperare sau emoții de tot felul, care luate separat nu s-ar manifesta (sau ar apărea mult mai greu) ca urmări dacă nu ar exista o relație *cu sens* între comportamentul individului și faptul apartenenței sale la o masă. O acțiune de acest tip care să fie provocată sau co-determinată în desfășurarea ei ca reacție la simpla existență a unei „mase”, fără ca acea acțiune să fie raportată cu sens la acest fapt, nu este considerată drept „acțiune socială”. Linia de demarcație este însă una extrem de subțire, căci nu doar la demagogi, de exemplu, ci și la publicul de masă, un anumit grad de relații de sens, variabil ca mărime și interpretare, poate apărea ca stare de fapt a unei „mase”. – Mai departe, nu este considerată „acțiune socială” simpla „imitare” a acțiunii altora (căreia Gabriel Tarde îi acordă pe bună dreptate o mare importanță) atunci când aceasta are loc doar reactiv, fără ca ea să fie orientată cu sens după comportamentul altor persoane. Linia de demarcație este atât de subțire, încât o diferențiere pare cu totul imposibilă; totuși, simplul fapt că un individ urmează o procedură și în propriul caz după ce a învățat-o de la alții nu reprezintă o „acțiune socială” în sensul nostru. Căci această acțiune nu este orientată *după* comportamentul altei persoane, ci agentul și-a însușit anumite oportunități obiective *prin* observarea acestui comportament și se orientează în funcție de *aceste oportunități*. Acțiunea lui nu este *cauzală*, dar nici cu sens, ci determinată de o acțiune din afară. Pe de altă parte, dacă, de exemplu, o acțiune străină este imitată pentru că este „la modă”, tradițională, exemplară, socialmente „distinsă” etc., atunci există o raportare cu sens privitoare la

comportamentul celor care au fost imitați, sau la comportamentul unei terțe părți, sau la comportamentul ambelor. Între acestea există desigur diverse tranziții. Ambele cazuri – condiționarea de către mase și imitarea – sunt greu de demarcat și reprezintă cazuri limită ale acțiunii sociale, așa cum vom avea deseori prilejul să constatăm; un exemplu tipic ar fi comportamentul tradițional (§ 2). Motivul acestei fluidități constă – în aceste cazuri precum și în altele – în faptul că orientarea după un comportament din afară și sensul propriei acțiuni nu pot fi mereu constatate clar sau măcar *conștientizate*, ba încă sunt chiar mai rar conștientizate pe deplin. Tocmai din acest motiv, simpla „influențare” și „orientare” cu sens nu pot fi separate mereu clar una de cealaltă. Însă ele pot fi separate conceptual, chiar dacă imitarea exclusiv „reactivă” are *cel puțin* același *impact* sociologic pe care îl are „acțiunea socială” în adevăratul sens al cuvântului. Sociologia nu are în niciun caz de-a face *numai* cu „acțiuni sociale”, ci acestea alcătuiesc doar faptul central cu care ea (forma de sociologie întreprinsă aici) se ocupă și care o *constituie* ca știință. Cu aceasta nu am spus însă nimic cu privire la *importanța* acțiunii sociale în raport cu alte stări de fapt.

